

ELS PREMIS NOBEL

DE L'ANY 2008

SOBRE EL

PREMI NOBEL D'ECONOMIA

CONCEDIT A

PAUL R. KRUGMAN,

A CÀRREC DE JOSEP M. SAYERAS,

DEL DEPARTAMENT D'ECONOMIA

D'ESADE

L'EIX MEDITERRANI: ORGANITZACIÓ ESPONTÀNIA DE L'ECONOMIA O ECONOMIA D'AGLOMERACIÓ?

RESUM

Aquesta conferència té per objecte parlar del Premi Nobel d'Economia de l'any 2008: Paul R. Krugman. El professor de la Universitat de Princeton ha estat mereixedor de l'esmentat guardó «per l'anàlisi dels patrons comercials i de la localització de l'activitat econòmica». L'economia ha tingut des dels seus inicis, entre moltes altres preocupacions, preguntes relatives a l'aparició del comerç internacional i a l'auge i el declivi d'una àrea econòmica determinada, i Paul R. Krugman ha contribuït decisivament amb els seus models a donar resposta a ambdues qüestions. L'esquema proposat per l'autor és una explicació, breu, en primer lloc, de la figura de Paul R. Krugman per, posteriorment, analitzar en què consisteix l'organització espontània de l'economia i l'economia d'aglomeració. Finalment, es farà un breu comentari sobre si algun d'aquests dos models és aplicable a l'eix mediterrani. L'organització espontània de l'economia (*self-organizing economy*) es basa en aplicacions de la teoria del caos al comportament dels individus en el context econòmic. D'altra banda, l'economia d'aglomeració és un concepte més clàssic. El concepte fonamental d'aquesta teoria són les economies d'escala. Així, és l'eix mediterrani un exponent de l'organització espontània de l'economia o és una economia d'aglomeració?

124

PARAULES CLAU: eix mediterrani, organització espontània de l'economia, economia d'aglomeració, economies d'escala, Paul R. Krugman.

ABSTRACT

This lecture aims to discuss the 2008 Nobel Prize Winner in Economic Sciences, Paul R. Krugman. The Princeton University professor has earned this award “for his analysis of trade patterns and location of economic activity”. Since its inception, and among many other concerns, economics has raised and dealt with questions regarding the emergence of international trade and the rise and decline of given economic areas; and, through his models, Paul R. Krugman has contributed decisively in responding to both of these issues. The author firstly provides a brief description of Paul R. Krugman himself, before moving on to analyse the self-organizing economy and the agglomeration economy. Finally, a brief mention is given to whether either of these two models may be applicable to the Mediterranean axis. Self-organizing economy is based on applications of the chaos theory to individuals’ behaviour in an economic context. On the other hand, the agglomeration economy is a more classic concept. Economies of scale are the fundamental concept in this theory. So, is the mediterranean axis an exponent of the self-organizing economy or is it an agglomeration economy?

125

KEYWORDS: Mediterranean axis, self-organizing economy, economics of agglomeration, economies of scale, Paul R. Krugman.

INTRODUCCIÓ

El títol de la present conferència («L’eix mediterrani: organització espontània de l’economia o economia d’aglomeració?») pot implicar certs equívocs sobre el seu contingut; en conseqüència, fóra bo delimitar-ne el context abans d’iniciar-la

pròpiament. S'emmarca dintre de la setmana que l'Institut d'Estudis Catalans dedica als premis Nobel, i aquesta conferència en concret té per objecte parlar del guardó corresponent a la disciplina d'Economia.

Però, en què consisteixen aquests premis? Qui era aquest tal Nobel? Alfred Nobel era un homenet —com diria el nostrat Josep Pla— famós actualment per dues coses: ser l'inventor de la dinamita i pels premis que duen el seu nom. Curiosament, totes dues estan relacionades. Alfred Nobel pensava que la dinamita posaria fi a totes les guerres, i d'aquesta manera li ho va expressar a Bertha von Suttner, una defensora de la pau mundial, quan li digué que «les meves empreses poden facilitar la fi de la guerra més aviat que els vostres congressos. El dia que dos exèrcits vegin que poden aniquilar-se mútuament en pocs segons, totes les nacions civilitzades, cal suposar, reconeixeran que la guerra és inútil i desarmaran les seves tropes».¹ Malauradament, aquests vaticinis no van ser compartits per tothom. El motiu va ser que per molta altra gent, i des d'una perspectiva molt diferent a la del seu inventor, la dinamita va ser vista com un producte extraordinàriament mortífer. Com és conegut, Nobel no va veure la tan desitjada pau durant la seva vida i va morir el 10 de desembre de 1896 després de patir una hemorràgia cerebral.

L'any 1888 va ocórrer un fet que, com s'ha vist, va canviar de manera decisiva els esdeveniments posteriors. El germà d'Alfred, Ludvig, va morir i un diari francès es va confondre i va publicar un obituari per a Alfred on se'l definia com «el mercader de la mort». Aquest epitafi el va sorprendre molt negativament i va escriure un testament que deixaria

1. «My factories may make an end of war sooner than your congresses. The day when two army corps can annihilate each other in one second, all civilized nations, it is to be hoped, will recoil from war and discharge their troops» (ODELBERG, 1972, p. 12).

astorats els seus parents i on expressaria el seu desig de constituir els, ara famosos, premis Nobel.

Alfred Nobel havia escrit molts testaments al llarg de la seva vida, però l'últim porta la data del 27 de novembre de 1895, un any abans de la seva mort. La seva darrera voluntat va ser deixar el noranta-quatre per cent, aproximadament, del seu patrimoni a l'establiment de cinc premis (Física, Química, Medicina, Literatura i Pau) a «aquells que, durant l'any precedent, haguessin contribuït a un enorme benefici per a la humanitat».²

El testament de Nobel va veure una època de penalitats abans de la constitució de la Fundació Nobel i l'atorgament dels primers premis, ja que les seves darreres voluntats presentaven llacunes legals i altres obstacles. Finalment, el 10 de desembre de 1901 va ser possible la primera cerimònia en què es concediren els premis. Així, el primer premi de l'apartat de Física va ser atorgat a Wilhelm Conrad Röntgen, el de Química a Jacobus Hendricus van't Hoff, el de Medicina a Emil Adolf von Behring, el de Literatura a Sully Prudhomme i el de la Pau a Jean-Henri Dunant i a Frédéric Passy.

Ha plogut molt d'aleshores ençà. Algunes «ciències» no han estat mai incloses com a mereixedores dels premis, com serien les matemàtiques, mentre que unes altres (com el premi d'Economia) s'hi afegirien més tard. Potser Alfred Nobel no volia ser relacionat amb aquesta ciència i, tal com estan les coses, no és gens estrany! Aquest premi l'atorga el Banc de Suècia, a partir de l'any 1968, en memòria d'Alfred Nobel (Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel).

Els guanyadors del Nobel són seleccionats pels seus respectius comitès. Per als guardons de Física, Química i Eco-

2. «Those who during the preceding year, shall have conferred the greatest benefit on mankind» (ODELBERG, 1972, p. 12).

nomia, el comitè consisteix en un grup de cinc membres escollits per la Reial Acadèmia Sueca de Ciències; per al premi de Literatura, hi ha l'Acadèmia Sueca —una institució cultural independent formada per divuit membres—; per al Premi Nobel de Fisiologia o Medicina, hi ha l'Assemblea del Nobel, que són cinquanta professors de diferents matèries de l'Institut Karolinska; per al de la Pau, hi ha el Comitè Noruec del Nobel (és així perquè, quan es van instituir els premis, Suècia i Noruega no eren independents, sinó que formaven la unió sueconoruega), integrat per cinc membres escollits pel Parlament noruec.

El Premi del Banc de Suècia en Ciències Econòmiques en Memòria d'Alfred Nobel de l'any 2008 (el mal denominat vulgarment Premi Nobel d'Economia) ha estat atorgat a Paul R. Krugman, com es pot llegir en la targeta de la figura 1.

El disseny artístic dels diplomes ha anat variant al llarg dels anys, atès que la Reial Acadèmia Sueca de Ciències els ha encarregat des dels seus inicis a artistes diferents, des de Sofia Gisberg (1901-1926) fins a Tage Hedqvist (1975-1976) o, més recentment, Nils G. Stenqvist (1999-2004). Malgrat això, sempre han seguit el mateix patró. Els diplomes s'han caracteritzat sovint per un tema anual (com podrien ser flors,

FIGURA 1. Targeta del Nobel.

ocells o gots) més que per un disseny individual que fes referència als premiats. En l'edició d'enguany, no s'hi pot veure aquest tema que faci de fil conductor, sinó que cada premi en té un de propi. Així, per exemple, els tres diplomes de Física tenen ocells, mentre que en el de la Pau figura un paisatge. En el d'Economia hi ha dibuixada una composició a base de figures geomètriques.

El professor de la Universitat de Princeton Paul R. Krugman ha estat mereixedor de l'esmentat guardó «per l'anàlisi dels patrons comercials i de la localització de l'activitat econòmica», segons diu literalment la nota de premsa i repeteix la targeta del Nobel.

L'economia ha plantejat des dels seus inicis, entre moltes altres preocupacions, preguntes relatives a l'aparició del comerç internacional i a l'auge i el declivi d'una àrea econòmica determinada. Paul R. Krugman ha contribuït decisivament amb els seus models a donar resposta a ambdues qüestions.

L'esquema que es desenvoluparà en aquest escrit és veure, en primer lloc, qui és Paul R. Krugman per, posteriorment, analitzar en què consisteix l'organització espontània de l'economia i l'economia d'aglomeració. Finalment, es farà un breu comentari sobre si algun d'aquests dos models és aplicable a l'eix mediterrani.

129

QUI ÉS REALMENT PAUL R. KRUGMAN?

Paul Robin Krugman va néixer a Albany, a l'estat de Nova York, el 28 de febrer de 1953. Per tant, té cinquanta-cinc anys. És un economista, divulgador i periodista nord-americà. Es va llicenciar en economia per la Universitat de Yale (1974) i es va doctorar en economia al Massachusetts Institute of Technology (MIT) el 1977. Va ser professor de les prestigioses universitats de Yale, MIT i Stanford, abans d'ingressar al

FIGURA 2. Paul R. Krugman.

claustrer de la Universitat de Princeton, on figura des de l'any 2000 com a professor d'economia i d'assumptes internacionals.

Va formar part del Consell d'Assessors Econòmics de l'Administració Reagan (1982-1983), i quan Bill Clinton va arribar a la presidència del país, molta gent esperava que obtingués un lloc al Govern; però no va ser així per motius no desvelats.

En el vessant d'analista i pedagog és on millor es pot visualitzar asèpticament la seva ideologia econòmica. Ha escrit més de dos-cents articles i vint-i-un llibres, alguns d'acadèmics i d'altres per al gran públic. La seva manera de pensar es considera neokeynesiana, com es pot veure en els seus principals treballs tant sobre comerç internacional (en els quals ha encunyat el concepte *nova teoria del comerç*, per distingir-se dels clàssics i els neoclàssics) com sobre finances internacionals. Enormement interessants són els treballs sobre economia geogràfica, una disciplina relativament nova, en la qual s'examina l'efecte que té que l'activitat econòmica estigui concentrada en ciutats que s'expandeixen en el territori. De fet, aquesta conferència intenta analitzar part d'aquestes teories.

Si es parla de guardons, cal destacar la Medalla John Bates Clark que li va concedir l'American Economic Association l'any 1991, i que es dona a un destacat economista més

jove de quaranta anys. Aquest premi té un mèrit molt gran dins de la comunitat acadèmica, més, fins i tot, que el mateix Premi Nobel. Seguint amb els premis, l'any 2004 se li atorga el Premi Príncep d'Astúries de Ciències Socials, i el 13 d'octubre de 2008, el Nobel d'Economia.

Des de 2000 és columnista quinzenal de *The New York Times*, i s'ha convertit, segons el *Washington Monthly*, en «el més important columnista polític als Estats Units [...]. Ell sol ha estat analitzant els fets polítics recents més importants, els descosits teixits dels interessos de les empreses multinacionals i dels partits polítics. D'entre tots aquests, l'Administració Bush brilla amb llum pròpia».

En resum, cal destacar Paul R. Krugman per un doble vessant. D'una banda, per les anàlisis teòriques i la integració en la ciència econòmica; de l'altra, per la preocupació divulgativa, expressada tant en els seus llibres com en les seves columnes periòdiques en *The New York Times*.

Seguidament analitzarem dos models i en veurem l'aplicació possible a l'eix mediterrani. Emperò, abans, és convenient dir dos mots sobre el pensament de Zhou Enlai pel que fa a un tipus d'anàlisi similar. Zhou Enlai? Què té a veure amb les teories econòmiques? De fet, res, però hi ha un aspecte de gran rellevància, com s'observarà a continuació.

Zhou Enlai va ser un destacat polític de la República Popular de la Xina, membre del Partit Comunista Xinès des de la seva joventut i primer ministre des de l'establiment del règim comunista fins a la seva mort (1949-1976). L'any 1920, juntament amb cent noranta-sis estudiants xinesos més, va salpar de Xangai rumb a Marsella, i, posteriorment, va viatjar cap a París. Allà va adquirir una sòlida formació sobre la Revolució Francesa de 1789, fins al punt que, en una de les seves intervencions públiques, li van preguntar quina revolució (la francesa o la xinesa) havia estat més influent en la societat. Zhou Enlai va dir que era massa aviat per pronunciar-se. La

mateixa cautela s'hauria de tenir en els temes tractats en aquesta conferència, ja que els espais temporals en determinades ciències i, sobretot, en economia acostumen a jugar males passades.

ORGANITZACIÓ ESPONTÀNIA DE L'ECONOMIA

L'organització espontània de l'economia (*self-organizing economy*) es basa en aplicacions de la teoria del caos al comportament dels individus en el context econòmic. Però, en què consisteix aquesta teoria? La *teoria del caos* és la denominació popular d'una branca de les matemàtiques i de la física que tracta de certs tipus de comportaments impredecibles de sistemes dinàmics. Cal anar amb compte, perquè el concepte *caos* pot conduir a certs equívocs, car no implica, almenys en aquest context, l'absència d'ordre, sinó un cert tipus d'ordre de característiques impredecibles. A vegades, també s'ha denominat aquesta teoria com a *matemàtica no lineal*.

Un exemple del que parlem es pot trobar si es deixa anar una pilota just per l'aresta d'una teulada diverses vegades. Amb seguretat, les petites variacions en la posició inicial faran que la pilota caigui per un dels vessants de la teulada o per l'altre, i descriurà trajectòries de caiguda i posicions de repòs final completament diferents.

La complexitat del món ha portat l'ésser humà a simplificar la realitat, a abstroure la naturalesa per fer-la cognoscible. Aquest comportament ha implicat que malauradament es caigués en la trampa de la dualitat. Tot ha de ser bo/dolent, o estar bé/malament o amunt/avall, per posar-ne uns exemples. Però la tendència a ordenar-ho tot sota aquest paradigma xoca amb la realitat, irregular i discontinua. Sortosament ja s'ha renunciat a la il·lusió de l'ordre per acceptar el món tal com és: una totalitat imprevisible.

La recerca d'una explicació als fenòmens naturals que s'observen, complexos i irresolubles mitjançant fórmules, ha configurat el que es coneix com a *teoria del caos*. Una lleugera llambregada al nostre voltant ja fa palesa la tendència general al desordre: un vidre que es trenca, l'aigua que vessa..., però mai no succeeix a l'inrevés. Per tant, aquest desordre, contràriament al que es pensa, no implica confusió. Els sistemes caòtics, d'altra banda, es caracteritzen per la seva adaptació al canvi i, per tant, per la seva estabilitat. Si es tira una pedra a un riu, per exemple, el seu cabal no es veu afectat. No succeiria el mateix si el riu fos un sistema ordenat en què cada partícula portés una trajectòria fixa. Si fos certa la suposició anterior, l'alteració de l'una repercutiria en l'altra i així successivament; en definitiva, l'ordre se n'aniria en orris.

Un altre exemple en poden ser els processos de retroalimentació. L'ideal clàssic analitzava sistemes lineals, en què l'efecte i la causa s'identificaven plenament, se'n sumaven les parts i se n'obtenia la totalitat. Tanmateix, aquest model no inclou les equacions iteratives, en les quals el resultat del procés es torna a fer servir com a punt de partida per al procés mateix. Aquest fenomen pot observar-se en l'acoblament d'un micròfon i el seu altaveu, si es troben propers. El so que emet l'amplificador torna al micròfon i així successivament, fins que finalment se sent un xiulet força desagradable. És el mateix que succeeix quan en una trucada telefònica a la televisió o a la ràdio se sent el ja conegut «Hauria d'abaixar el volum del receptor!».

Un dels conceptes que segurament és més conegut pel gran públic és l'*efecte papallona*. Això es deu molt probablement a l'escriptor i periodista James Gleick, que va escriure: «Si avui, una papallona bat les ales a Pequín, pot modificar els sistemes climàtics de Nova York el mes entrant i provocar un huracà». Aquest fenomen també ha estat descrit com la «dependència sensible de les condicions inicials». En definitiva,

analitza la influència que la més mínima pertorbació en l'estat inicial del sistema pot tenir sobre el resultat final.

El caràcter no lineal i iteratiu dels sistemes de la natura permet que instruccions molt senzilles originin estructures extremament complexes. En física se suposa que els objectes són independents de l'escala que s'utilitzi per mesurar-los i que existeix la possibilitat de relacionar-los amb la seva mida exacta. No passa així amb la lògica borrosa (*fuzzy logic*), ja que com més de prop es mira un problema en el món real, més borrosa esdevé la solució. Un exemple d'aquesta lògica seria el triangle de Sierpinski (figura 3). És un fractal que es pot construir a partir de qualsevol triangle. Com en la majoria de fractals, existeixen diverses maneres d'obtenir la mateixa figura.

Una altra característica que té l'evolució, o almenys tenia fins fa molt poc temps, és la seva lentitud en els canvis, a un ritme que no era perceptible en una escala de temps humana. Però, de sobte, l'evolució feia un salt quàntic i començava un nou ordenament espontani. Per exemple, els exèrcits de Leònides —ara que s'ha posat de moda—, Juli Cèsar, els nostres almogàvers o Napoleó, que van ser famosos al llarg de dos mil anys, eren bàsicament iguals: tots depenien dels carros i els cavalls per als desplaçaments. Tanmateix, només setanta anys després de la mort del Petit Caporal, els trens podien assolir velocitats de més de 70 quilòmetres per hora, i tot va haver de canviar en conseqüència.

En resum, els sistemes dinàmics poden ser inestables, estables i caòtics. La principal característica d'un sistema inestable és que té una gran dependència de les condicions inicials; però en el cas dels caòtics, com s'ha vist, una diferència mínima en aquestes condicions fa que el sistema evolucioni de manera totalment diferent, com, per exemple, en els creixements de la població.

Els científics utilitzen aquests models per explicar els orígens i l'evolució dels huracans, la intensitat dels terratrèmols,

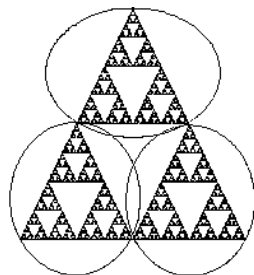

FIGURA 3. Triangle de Sierpinski.

les dimensions dels meteorits..., però, són útils per explicar el comportament econòmic?

Thomas Crombie Schelling, en el llibre *Micromotives and macrobehavior*, explica que es requereix com a mínim que el trenta-set per cent dels veïns siguin com tu; en cas contrari, analitza els fenòmens de segregació. Naturalment aquesta segregació no es produeix de cop. Més aviat, igual que l'evolució anterior, és a partir de canvis relativament lents en el temps. És a dir, és possible que inicialment convisquin dues o tres comunitats sense cap problema i que segueixin així durant moltes dècades, però aquest equilibri precari es pot trencar si arriba al llindar del trenta-set per cent; llavors, de sobte, es desencadenarà una reacció que no aturarà les seves conseqüències fins que s'arribi a un altre equilibri —per definició d'aquesta nova aproximació, inestable. Per tant, sembla interessant analitzar el que succeeix entre dos períodes separats per un equilibri interromput. En realitat, l'únic que succeeix és que regna la incertesa.

Un altre exemple econòmic d'aquesta aproximació seria George Soros i el concepte *de reflexivitat* sobre les percepcions i els esdeveniments. Les observacions dels processos de mercat en què actuen els competidors donen una idea que existeix alguna cosa que se'n podria dir *inestabilitat pròpia*, intrínseca a

cada mercat. Els economistes clàssics segueixen pensant que els mercats tendeixen a l'equilibri. Però els mercats intenten predir o explicar un futur que està supeditat a les decisions que les persones prenen en el present. Per tant, en comptes de limitar-se a reflectir passivament la realitat, els mercats creen activament la realitat que, a la vegada, estan reflectint. L'inversor i assagista George Soros parla de *reflexivitat* quan fa referència a aquesta connexió bidireccional entre les decisions actuals i els esdeveniments futurs. El concepte de reflexivitat és força simple, igual que l'acoblament entre el micròfon i l'altaveu.

La connexió entre l'actitud mental dels participants i la situació en què participen pot ser dividida en dues equacions o relacions funcionals, les quals les matemàtiques anomenarien *funcions recursives*, i sosté que aquest concepte és més important per als mercats que el concepte d'equilibri en què es basa l'economia convencional. El concepte d'equilibri resulta molt útil a l'economia clàssica, perquè li permet concentrar-se en el resultat final, en comptes d'enfocar el procés que porta a aquest resultat.

Fins i tot el fenomen de la competència ha estat posat sobre la taula. La competència, l'estructura on guanya el més fort, ha tingut millor premsa que la cooperació. Però certs organismes superficialment dèbils han sobreviscut formant part d'entitats col·lectives, mentre que d'altres presumptament més forts, per no haver entrat en el camí de la cooperació, han desaparegut. La molsa del bosc n'és un exemple fascinant. Quan abunden els aliments en el terra del bosc, la molsa actua com un conjunt de cèl·lules individuals, cadascuna independent de les seves veïnes i competint pels recursos; però, quan els aliments són escassos, aquests individus «es fusionen» en una entitat col·lectiva per transformar-se en un ésser corporatiu que es desplaça pel bosc seguint formes caòtiques per sobreviure. Es podria dir el mateix de certs creixements d'«eixos comercials» en determinats centres de població?

En aquest àmbit, Paul R. Krugman pensa que per explicar el comportament econòmic dels agents a partir de la teoria del caos, cal aplicar dos principis: ordre de la inestabilitat (*order from instability*) i ordre del creixement aleatori (*order from random growth*).

L'ordre de la inestabilitat defineix un sistema amb estructura inestable i desordenada, del qual l'ordre sorgeix de manera espontània. Krugman utilitza determinats suburbis a mig camí entre el camp i la ciutat, situats al costat de les grans vies de comunicació (en anglès, *edge cities*). És evident que diferents localitzacions tenen diferents avantatges: sense anar més lluny, els molins prop dels rius; els castells als turons, i els bars i els bordells prop dels castells..., per anomenar-ne només unes quantes.

Un exemple que podria il·lustrar aquest fenomen a les nostres contrades seria la formació de determinats eixos financers. Inicialment els mercats es trobaven en un carrer de les nostres poblacions. No va passar gaire temps fins que en aquesta mateixa ubicació van començar a aparèixer els primers comerços. Aquestes dues activitats van establir unes sinergies positives i, en conseqüència, es podria parlar d'acoblament o reflexivitat. Posteriorment, un banc va pensar que seria una bona idea obrir una sucursal en aquella privilegiada localització. D'una banda, beneficiaria els consumidors, que si necessitaven diners o serveis, no caldria que es traslladessin gaire; fins i tot, seria més fàcil captar nous clients. D'altra banda, els venedors també en sortien guanyant, sigui per la rapidesa de les seves operacions o perquè, en tenir els compradors els diners més a prop, podien incrementar les vendes. Aquesta mateixa visió la van tenir altres bancs i també van començar a obrir-hi les seves sucursals. Això no és intrínsecament dolent, però l'horari bancari és bàsicament al matí. En conseqüència, a la tarda es veu un local fosc i un punt de llum, que és el caixer automàtic. Aquest fet provoca que la zona

perdi empena. Si a això, hi afegim que molts mercats han abandonat el carrer i han anat a mercats municipals, la pèrdua de dinamisme és més que significativa.

El principi de l'ordre del creixement aleatori es pot expressar amb la proposició següent: la grandària d'una ciutat és inversament proporcional al seu ordre de magnitud, és a dir, la ciutat número cent més gran dels Estats Units és deu vegades més gran que la desena més gran.

ECONOMIA D'AGLOMERACIÓ

Inicialment, es va considerar que el comerç sorgia entre diferents nacions perquè els preus dels productes eren diferents a quan no hi havia comerç. Per tant, per què els preus no eren els mateixos entre els països? Les teories «tradicional» centren la seva exposició en les condicions de producció. Així, les diferències requereien en el cost de producció en termes absoluts (segons Adam Smith), en el mateix cost però en termes relatius (segons David Ricardo) o en la dotació de factors inicials i l'ús intensiu del recurs en la producció de béns (segons el model de Heckscher-Ohlin-Samuelson).

Adam Smith (1723-1790), a més de ser considerat un dels pares de l'economia, també és un dels principals capdavanters de la causa del lliure comerç. Els seus escrits van ser respostes a la doctrina del mercantilisme, que ocupava el lloc preeminent a la seva època. A *La riquesa de les nacions*, Adam Smith presenta el lliure comerç comparant les nacions amb les famílies. Cada família troba que val la pena produir únicament alguns dels productes que consumeix i adquirir la resta amb el que obté de vendre'ls a d'altres. El mateix s'aplica a les nacions, i així ho manifesta Smith quan escriu a *La riquesa de les nacions*: «La màxima d'un pare de família prudent és no intentar mai fer a casa el que costaria més fer que comprar. El

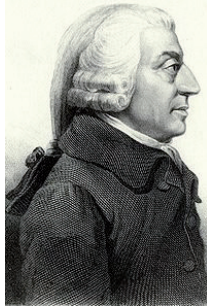

FIGURA 4. Adam Smith.

sastre no intenta fabricar les seves pròpies sabates, sinó que les compra al sabater [...]. El que és prudent en un pare de família, difícilment pot ser una bogeria per a un regne». Aquestes proposicions, traduïdes al llenguatge actual, vindrien a dir: «Un país hauria d'importar aquell bé que no pot produir o que és més barat que el produeixi un altre país».

Ara bé, què significa ser «millor a l'hora de produir»? Es pot quantificar la capacitat de cada país per elaborar un producte de dues maneres equivalents: es pot mesurar el nombre d'unitats que un treballador pot produir en una hora (la productivitat del treball) o es pot considerar el nombre d'hores que un treballador necessita per obtenir una unitat de producte (exactament a la inversa de la productivitat del treball). Un país tindrà *avantatge absolut* en un bé si la productivitat del treball d'aquest bé és més gran en el país que a la resta del món. Si no hi hagués comerç, cada país hauria de produir tots els béns per satisfer-ne la demanda, mentre que si s'obre al comerç, cada nació pot desplaçar els seus recursos cap a la producció del bé en què té avantatge absolut.

Adam Smith va demostrar els beneficis del lliure comerç en provar que es fomentava l'eficiència global en la producció, ja que permetia a cada país explotar l'avantatge absolut

en l'elaboració d'un producte o més. Com a mínim, un país es trobaria millor gràcies al comerç, i els seus guanys no serien en detriment dels altres països.

El raonament de Smith era essencialment correcte i va ajudar a persuadir alguns governs d'eliminar les ineficients barreres al comerç internacional durant els cent anys posteriors a la publicació de *La riquesa de les nacions*. Però la seva argumentació no va poder vèncer la por que alguns (els mercantilistes) ja havien esmentat anteriorment. Què passa si el nostre país no té cap avantatge absolut? I si la resta de països són millors en tot? Voldran comerciar?

David Ricardo va aportar la primera teoria que va respondre a aquests temors i va establir un principi fonamental del comerç internacional. La principal contribució de Ricardo al coneixement del comerç internacional va ser demostrar que els països guanyen amb el comerç, amb independència que tinguin avantatge absolut o no. La seva exposició es basa en un examen acurat del concepte *cost d'oportunitat*. El cost d'oportunitat de produir un determinat producte en un país és la quantitat d'altres béns als quals s'ha de renunciar. Sorgeix perquè els recursos poden utilitzar-se en la producció d'altres béns diferents al que es considera i, per tant, s'ha de deixar de produir un bé per poder produir-ne un altre.

Els escrits de Ricardo a començament del segle XIX van demostrar el principi de l'*avantatge comparatiu*: un país exportarà aquells béns i serveis que pot produir a un cost d'oportunitat reduït i importarà aquells béns i serveis que, d'altra manera, produiria a un cost d'oportunitat elevat. S'ha d'aclarir que la paraula clau és *comparatiu*, en el sentit que és «relatiu» i «no necessàriament absolut». Malgrat que un país fos més productiu en termes absoluts en la producció de tots els béns i un altre menys productiu en termes absoluts, tots dos poden guanyar comerciant entre si, sempre que els seus avantatges relatius a l'hora de produir els diferents béns no siguin

FIGURA 5. David Ricardo.

iguals. Tots poden beneficiar-se del comerç exportant aquells productes en què tinguin un avantatge relatiu més gran i important aquells béns en què tinguin un avantatge relatiu menor. L'enfocament de Ricardo consisteix, realment, en una doble comparació entre països i productes.

Ricardo va reforçar aquest punt mitjançant un simple, i ara a més famós, exemple numèric sobre els guanys derivats d'intercanviar dos productes (teixits i vi) i dos països (Anglaterra i Portugal).

Fins aquest punt, s'ha suposat en tot moment que les tecnologies de producció, o la productivitat dels recursos, podien ser diferents en cada país. Emperò, què succeiria si ambdós països tinguessin accés a les mateixes tecnologies de producció i fossin, en conseqüència, capaços d'assolir nivells similars de productivitat? Aquest supòsit és plausible, ja que la tecnologia es difon internacionalment, perquè és difícil per a un país mantenir la seva tecnologia en secret.

La teoria de Heckscher-Ohlin es basa en les diferències que tenen els països quant a la disponibilitat dels recursos i en les diferències en la utilització d'aquests recursos en la producció de béns. Eli Heckscher, un famós historiador econòmic suec, va desenvolupar la idea central en un breu article l'any 1919.

Una clara explicació general va ser desenvolupada i publicada en els anys trenta pel seu deixeble, Bertil Ohlin. Aquest va portar a terme una distingida carrera acadèmica (professor a Estocolm i, més tard, Premi Nobel) amb un càrrec polític —membre del Riksdag (Parlament), líder de partit i funcionari públic durant la Segona Guerra Mundial. Els sona el perfil? La persuasiva narració d'Ohlin de la teoria i l'evidència que semblava donar-li suport van ser més tard reforçades per un altre Premi Nobel, Paul Samuelson, que va deduir les condicions matemàtiques sota les quals la predicció de Heckscher i Ohlin era estrictament correcta.

La teoria de Heckscher-Ohlin-Samuelson té dos conceptes clau: l'abundància i la intensitat. Un recurs serà *abundant* en un país si té una oferta relativament gran en relació amb l'altre país, i el recurs que té una oferta relativament petita serà el factor escàs. Una producció serà *intensiva* en un recurs si aquest s'utilitza relativament molt en la fabricació d'un producte, és a dir, la influència de la intensitat relativa amb què els diferents factors de producció són emprats en la producció de diferents béns.

La teoria de Heckscher-Ohlin dels patrons comercials diu, en les pròpies paraules d'Ohlin: «Els béns que requereixen per a la seva elaboració molts factors abundants de producció i pocs factors escassos són exportats a canvi de béns que utilitzen factors en proporcions oposades. Així, els factors amb una oferta abundant s'exporten, i aquells amb una oferta escassa s'importen». O, dit d'altra manera, la teoria de Heckscher-Ohlin-Samuelson preveu que un país exporti el producte que empra intensivament els seus factors abundants i importi el producte que utilitza intensivament els seus factors escassos.

En resum, per a totes aquestes teories (la de Smith, la de Ricardo i la de Heckscher-Ohlin-Samuelson), resultava rendible que cada país s'especialitzés en allò en què era més productiu i intercanviés els seus béns amb altres països. Aques-

ta teoria explicava el comerç interindustrial (entre béns diferents de distintes indústries).

Però, quan els fets es modifiquen, les teories han de canviar. Com explicaven les teories anteriors que un país exportés i importés el mateix bé? Cotxes, per exemple? O el que és el mateix, com interpretaven el comerç intraindustrial? No podien, i per aquest motiu és tan valuosa l'aportació de Paul R. Krugman.

El concepte fonamental de les seves teories són les *economies d'escala*. Aquestes són els avantatges en costos que una empresa obté a causa de la pròpia expansió o la del sector. En el cas de les economies d'escala internes, els costos de producció van disminuint a mesura que augmenten les unitats produïdes, a causa de les dimensions de l'empresa. Aquesta característica permetria a l'empresa la fabricació de sèries llargues a costos cada vegada més petits. Les més comunes són les de compra (en poder disminuir el cost a través de contractes a llarg termini o de descomptes per volum), de gestió (en permetre augmentar l'especialització dels directius), de finançament (en obtenir un tipus d'interès menor quan demanen préstecs als bancs o tenint accés a un ventall més ampli de productes financers) i de màrqueting (en repartir el cost publicitari entre un nombre més gran de productes en els mercats de mitjans), entre d'altres.

Però, en quina proporció disminueixen els costos mitjans si la producció augmenta? Quin hauria de ser el volum d'una empresa perquè explotés totes, o quasi totes, les economies d'escala? Si els costos mitjans decreixen molt, el nombre d'empreses serà reduït i ens trobarem davant una estructura de mercat oligopolística, o si són molt importants, fins i tot monopolística. Si la disminució no és gaire important, l'estructura de mercat serà probablement de competència monopolística si els productes són diferenciats, és a dir, si els consumidors perceben diferències entre els productes que ofereixen les empreses. Per aquest motiu, és molt rellevant l'altra premissa de Krugman.

L'assumpció que fa Krugman sobre els consumidors és que aquests aprecien la diversitat en el consum o, el que és el mateix, els agraden els productes diferenciats. En conseqüència, compradors de diferents països poden adquirir el mateix producte a uns costos menors. Per tant, aquesta «nova teoria del comerç» internacional basa la seva exposició no en les condicions de producció, sinó en les de consum. A més, permet explicar per què l'intercanvi es produeix no només en països diferents (com teoritzaven els models clàssics i neoclàssics), sinó també entre països que són iguals.

Una altra possibilitat és que la disminució de les economies d'escala no sigui gaire important i el producte sigui homogeni, és a dir, que els consumidors no percebin diferències entre els productes d'una mateixa categoria. En aquesta situació, és possible que es donin les economies d'escala externes. Aquestes es relacionen amb les dimensions de tota la indústria (conjunt d'empreses d'un sector econòmic) en una àrea geogràfica específica. Els costos mitjans d'una empresa disminueixen quan la producció de la indústria en aquesta àrea és més gran. Això explicaria la concentració d'un determinat tipus d'empreses en alguns territoris. Aquest fenomen es coneix com a *economia d'aglomeració* (*economies of agglomeration*).

La idea no és pas precisament nova, car l'anàlisi de les economies externes es remunta a fa més d'un segle, quan l'economista britànic Alfred Marshall es va adonar del fenomen dels *districtes industrials*, això és, les concentracions geogràfiques d'indústries que no podien explicar-se fàcilment per l'existència de recursos naturals.

Un exemple d'aquestes economies d'aglomeració seria la formació de clústers, com ara la Vall del Silici (Silicon Valley) o Bollywood. Aquestes economies d'escala externes poden atribuir-se a l'existència d'un factor o de diversos: la presència de proveïdors especialitzats per a la indústria, un mercat de treball més flexible a causa de la concentració de les em-

preses o l'afavoriment de la transmissió de coneixements per l'anomenat *efecte desbordament*.

En moltes indústries, la producció de béns i serveis necessita l'ús d'equips especialitzats o de serveis de *staff*, però una empresa individual no proporciona un mercat prou gran perquè els proveïdors d'aquests serveis es puguin mantenir. Un grup industrial concentrat en una localització pot resoldre aquest problema agrupant moltes empreses que, de manera col·lectiva, poden proporcionar un mercat suficientment gran per mantenir una àmplia diversitat de proveïdors especialitzats. En aquest cas, determinats factors productius clau són més barats i estan disponibles més fàcilment, perquè hi ha moltes empreses que competeixen per proveir-los, i les empreses es poden concentrar en allò que fan millor i subcontractar (*outsourcing*) altres aspectes del negoci.

La segona font d'economies externes és la manera en què el grup d'empreses pot crear un mercat conjunt de treballadors especialitzats. Un mercat conjunt d'aquest tipus beneficia tant els productors com els treballadors, ja que els productors patiran una escassetat de mà d'obra amb una probabilitat menor, mentre que els treballadors tindran menys probabilitat d'anar a l'atur.

Finalment, el tercer factor té a veure amb el coneixement. No cal insistir en la importància d'aquest factor en l'economia moderna, equiparable als clàssics de treball, capital i matèries primeres. Això és especialment cert en indústries innovadores, en les quals retardar-se una mica en l'aplicació de les darreres tècniques o en els darrers dissenys pot suposar un gran desavantatge que l'empresa no es pot permetre.

Tanmateix, d'on prové el coneixement especialitzat per tenir èxit en aquestes empreses innovadores? Les empreses poden adquirir tecnologia a través dels seus propis esforços en recerca i desenvolupament. Una altra possibilitat és aprendre dels competidors, estudiant-ne els productes i, en alguns casos, copiant-ne el disseny. Però una font important del *know-how* és

l'intercanvi informal del coneixement. Aquest sembla que té lloc més sovint o de manera més eficaç si una indústria està concentrada en una àrea relativament petita, de manera que els treballadors de les empreses coincideixen en activitats socials i parlen tranquil·lament de temes tècnics. Aquest fenomen també s'observa en els congressos d'economia, on es dona més intercanvi d'informació i contactes en els bars que en les conferències.

...I L'EIX MEDITERRANI?

L'eix mediterrani ha estat considerat, des de fa molts anys, un motor de creixement. Però, ho continua essent? Una notícia que apareixia en el diari *La Vanguardia* del 14 de desembre de 2008 explicava que les empreses 3Scale, Justinmind, Inspirit i Futurlink serien les primeres empreses catalanes a instal·lar-se en el Plug & Play Techcenter de Silicon Valley (centre d'incubació i acceleració de projectes empresarials). Per quins motius aquestes empreses catalanes s'instal·laran a Silicon Valley? Què ofereix Silicon Valley que no hi hagi a les nostres contrades?

En principi, sembla que es podrien reproduir alguns factors o tots els que s'havien analitzat en l'apartat anterior. Però entre la modelització de les teories de Krugman i el moment actual s'ha produït un fenomen que ha trasbalsat totes les teories i realitats que s'havien configurat fins ara: la globalització. És possible que hagi canviat alguns dels esmentats factors? Però, què és la globalització?

Alguns estudiosos han definit la globalització com «l'ordre liberal internacional», mentre que d'altres han pensat que «no és cap abstracció, sinó una manera d'anomenar la fase actual de dominació del sistema capitalista». Més asèpticament, es podria qualificar com «el terme genèric amb què es coneix actualment un conjunt de fenòmens socioeconòmics relacionats entre si, que han comportat una interdependència funcional en-

tre societats diferents i aïllades geogràficament». Aquests canvis s'han produït en les esferes econòmica, tecnològica i política.

El factor econòmic s'inicia a principi dels anys setanta amb les pressions per canviar el sistema monetari internacional (SMI). Aquestes pressions provenen sobretot dels grans centres financers, alguns dels quals operen fora de les fronteres (*offshore*) i lluny, per tant, del sistema de regulació dels seus països d'origen, però també de les empreses multinacionals. Aquesta confluència d'interessos acaba triomfant i l'any 1973 s'abandona el règim de tipus de canvi fixos i es deixa al mercat que determini la paritat de les monedes. A més, es liberalitza el comerç exterior de béns i serveis, que són cada vegada més importants en la balança per compte corrent. Comença també la «moda» de privatitzar les empreses públiques, i en general s'entén la ideologia i la pràctica de la liberalització en tots els àmbits de l'activitat econòmica.

Tots aquests canvis en el funcionament de l'economia van ser facilitats pel desenvolupament de les comunicacions, el sorgiment i l'expansió de la computació i la gestió electrònica de dades: la informàtica. El desenvolupament de l'aviació comercial i de transport, amb la introducció de grans avions de reacció, va escurçar les distàncies i va fer assequibles els costos dels viatges internacionals. Els continents s'aproparen. La informàtica també ajudà a aquesta evolució i és a l'arrel de l'actual globalització. La introducció i la difusió dels ordinadors personals ha provocat canvis revolucionaris en diverses direccions: des de facilitar el càlcul i la simulació de models matemàtics complexos fins a ordenar, acumular i recuperar fàcilment i en poc temps dades en grans quantitats a preus molt baixos, entre d'altres. En els darrers anys del segle XX va aparèixer el fenomen d'Internet: un sistema de comunicació fàcil i barat mitjançant xarxes informàtiques que va revolucionar, i continua revolucionant, les comunicacions, les diversions i els aspectes econòmics, com ara el comerç o la banca.

Finalment, la caiguda del mur de Berlín, l'any 1989, com a símbol del col·lapse del sistema comunista soviètic, va tenir una gran transcendència en els darrers anys del segle XX. La quasi desaparició d'aquell sistema va ser el moment àlgid de la revolució ideològica, fins al punt que alguns van proclamar la «fi de la història», és a dir, la fi de les confrontacions ideològiques al voltant de l'economia. Semblava que el liberalisme havia triomfat. Al mateix temps s'afegien nous països a l'economia de mercat, que, tret del Vietnam, Corea del Nord i Cuba, es converteix en el sistema dominant i quasi únic d'organitzar l'economia dels països. I en els pocs països comunistes que queden, les reformes cap a l'economia de mercat hi guanyen terreny. Per exemple, la Xina ja és dins de l'Organització Mundial de Comerç (World Trade Organization), on només hi ha economies de mercat.

Aquests canvis en les esferes econòmica, tecnològica i política han configurat un món a principi del segle XXI en què la ideologia predominant ha estat la neoliberal, i la representació més cridanera i persuasiva n'ha estat la d'un món pla («The world is flat», en la figura 6). Aquesta imatge intentava reflectir un acostament i una homogeneïtzació de totes les parts del món.

Tanmateix, no s'ha d'exagerar amb l'abast d'aquest fenomen, perquè no pot dir-se que tots els dominis o camps de l'activitat humana estiguin globalitzats, unificats i homoge-

FIGURA 6. I si la Terra fos plana?

neïtzats en totes les parts del món. De fet, si es prenen uns quants indicadors, això es pot observar de manera molt clara. El nombre de patents o de citacions en revistes considerades de recerca i desenvolupament podrien ser uns exemples d'aquest fet. Però n'hi ha un de molt visual: un mapa nocturn del món, on es pot veure unes zones il·luminades, i d'altres, no (figura 7). Evidentment, les zones brillants són focus de creixement i, en certa mesura, de desenvolupament. Això no implica el subdesenvolupament de les altres zones, sinó que més aviat fa referència a la nomenclatura econòmica. En aquest mapa són clarament identificables els Estats Units, el Japó, la costa est de la Xina, el nord d'Europa i, al sud, l'eix mediterrani.

Per concloure, m'agradaria fer esment d'una paradoxa del nostre temps en paraules de Richard Florida: «En el mateix moment en què la tecnologia permet una distribució geogràfica més gran de l'activitat econòmica, aquesta continua concentrant-se al voltant de les mateixes regions».³ Aquesta és una màxima que s'hauria de tenir en compte per obrir el debat sobre si l'eix mediterrani hauria de constituir una economia d'aglomeració o hi hauria de sorgir espontàniament l'economia. Això sí, sense oblidar les paraules de Zhou Enlai.

149

FIGURA 7. Món nocturn.

3. FLORIDA *et al.* (2008).

BIBLIOGRAFIA

- FLORIDA, R.; GUIDEN, T.; MELLANDER, C. (2008). «The rise of mega-region». *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, vol. 1, núm. 3, p. 459-476.
- FUJITA, M.; THISSE, J.-F. (2002). *Economics of agglomeration: Cities, industrial location, and regional growth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GLEICK, J. (2008). *Chaos: Making a new science*. Nova York: Penguin.
- KRUGMAN, P. R. (1995). *Development, geography and economic theory*. Cambridge: MIT Press. (The Ohlin Lectures)
- (1996). *The self-organizing economy*. Cambridge: Blackwell.
- (2004a). *El internacionalismo moderno*. Barcelona: Crítica.
- (2004b). *El gran engaño: Ineficacia y deshonestidad: Estados Unidos ante el siglo XXI*. Barcelona: Crítica.
- (2009). *El retorno de la economía de la depresión y la crisis actual*. Barcelona: Crítica.
- OELBERG, W. (1972). *Nobel: The man and his prizes*. Nova York: American Elsevier.
- SHELLING, T. C. (1978). *Micromotives and macrobehavior*. Nova York: Norton.
- SOROS, G. (1999). *La crisis del capitalismo global: La sociedad abierta en peligro*. Madrid: Debate.

150

WEBS

- <<http://economistsview.typepad.com>>
<<http://web.mit.edu/krugman/www>>
<<http://www.nobelprize.org>>
<<http://www.pkarchive.org>>

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA

Títols publicats

- 1 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Sessió inaugural del curs 1999-2000* (1999)
- 2 *Debat sobre humanitats* (2000)
- 3 *Els premis Nobel de l'any 1999. Cicle de conferències* (2000)
- 4 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Restauració de la Casa de Convalescència. Octubre 2000, acte inaugural* (2001)
- 5 *Els premis Nobel de l'any 2000. Cicle de conferències* (2001)
- 6 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent. Segon cicle de conferències al nord del País Valencià* (2001)
- 7 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Seu de Castelló de la Plana. Juny de 2001, acte inaugural* (2001)
- 8 *Debat sobre les plantes transgèniques* (2002)
- 9 Pendent de publicació
- 10 *Any Mossèn Alcover. Presentació de la 'Lletra de convit 2001'* (2003)
- 11 *L'aigua i el medi. Cicle de conferències* (2003)
- 12 *La ciència en la història dels Països Catalans. Presentació del projecte* (2002)
- 13 *Els premis Nobel de l'any 2001. Cicle de conferències* (2002)
- 14 JOAN MARTÍ I CASTELL, *Institut d'Estudis Catalans: del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001* (2002)
- 15 *'Atlas lingüístic del domini català'. Presentació del primer volum* (2002)
- 16 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent. Primer cicle de conferències al sud del País Valencià* (2004)
- 17 *La terra i el medi. Cicle de conferències* (2005)
- 18 JOSEFINA SALORD RIPOLL, *Els filòlegs menorquins i l'Institut d'Estudis Catalans* (2003)

- 19 *‘Educar en la política’. Dotze raons per a la participació en la vida pública. Presentació del llibre* (2003)
- 20 *Els premis Nobel de l’any 2002. Cicle de conferències* (2004)
- 21 *Els premis Nobel de l’any 2003. Cicle de conferències* (2004)
- 22 INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS, *Declaracions institucionals sobre la llengua catalana* (2004)
- 23 INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS, *Perspectives del segle XXI: recerca i país. Declaració institucional* (2004)
- 24 *Perspectives del segle XXI: recerca i país. Cicle de conferències* (2006)
- 25 *Els premis Nobel de l’any 2004. Cicle de conferències* (2006)
- 26 *Sessió sobre el dèficit fiscal. Conferències pronunciades el 10 de febrer de 2005* (2005)
- 27 *El foc i el medi. Cicle de conferències* (2007)
- 28 *L’aire i el medi. Cicle de conferències* (2008)
- 29 Josep-David GARRIDO I VALLS, *El naixement de Jaume I. Drama històric amb pròleg, quatre actes i epíleg* (2008)
- 30 Antoni RIERA I MELIS, *Jaume I i la seva època. Anàlisi breu d’un important llegat polític i cultural* (2008)
- 31 *Els premis Nobel de l’any 2005. Cicle de conferències* (2008)
- 32 Màrius FOZ I SALA i Francesc GONZÀLEZ I SASTRE (cur.), *Malalties emergents* (2010)
- 33 *Jornades d’homenatge a Ramon Aramon i Serra en el centenari de la seva naixença (1907-2007)* (2011)
- 34 *Acte d’homenatge a Jordi Mir* (2011)
- 35 Josep M. MESTRES, *Cent anys de correcció de textos i normalització a l’Institut d’Estudis Catalans (1907-2007)* (2012)
- 36 Albert BALCELLS, *L’Institut d’Estudis Catalans. Una síntesi històrica* (2012)

- 37 Károly MORVAY, *Els bons usos es perden. Petit diccionari fraseològic cerdanià* (2012)
- 38 *Perspectives del segle XXI: població, societat i país. Cicle de conferències* (2012)
- 39 Pere QUER, *Les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans de 1907 a 1939* (2013)
- 40 Manuel CASTELLET (cur.), *Rigor científic, catalanitat indefallent. Rafael Patxot i Jubert (1872-1964)* (2014)
- 41 Anna Maria OLIVA i Olivetta SCHEA (cur.), *Sardegna catalana* (2014)
- 42 Narcís GAROLERA (cur.), *Actes de la jornada d'homenatge a Josep Maria de Sagarra. Celebrada a l'Institut d'Estudis Catalans el dia 27 d'octubre de 2011* (2014)
- 43 Joaquim MONTCLÚS, *La Franja de Ponent: aspectes històrics i jurídics* (2014)
- 44 Antoni RIERA I MELIS (coord. cient.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l'obra d'un gran pensador català medieval* (2015)
- 45 *Els premis Nobel de l'any 2006. Cicle de conferències* (2016)
- 46 *Els premis Nobel de l'any 2007. Cicle de conferències* (2016)
- 47 *Els premis Nobel de l'any 2008. Cicle de conferències* (2016)